

MAREK FIAŁKOWSKI OFMConv

RODZINA PIERWSZĄ SZKOŁĄ POKOJU

Współczesna sytuacja w świecie, naznaczona terroryzmem, licznymi konfliktami i wojnami, skłania do refleksji nad zagadnieniem pokoju. Pokój stał się jedną z głównych trosk nie tylko ludzi odpowiedzialnych za losy państw i narodów, ale także szerokich warstw społeczeństwa. Pomimo wysiłków pokój na ziemi jest nadal zagrożony i domaga się dalszych wysiłków oraz ciągłej troski wszystkich mieszkańców naszej planety¹

Pokój rodzi się we wnętrzu ludzkiego serca, dlatego w procesie jego budowania tak ważne miejsce przypisuje się rodzinie. W niej rodzą się i wychowują osoby, które w przyszłości decydować będą o losach świata. To, czego doświadczą w rodzinie, wpłynie na postawy, które przyjmą jako dorośli. Dlatego papież Jan Paweł II zachęca, aby rodzina stawała się „pierwszą szkołą pokoju”²

W tym kontekście można zapytać: w jaki sposób rodzina staje się miejsce wychowywania do pokoju? Poszukując odpowiedzi na to pytanie, najpierw przedstawimy rozumienie terminu „pokój” (I). Następnie zostanie ukazana rola rodziców w procesie wychowania do pokoju (II), a także możliwości zaangażowania w ten proces dzieci (III) oraz instytucji wspomagających rodzinę w wychowaniu (IV).

Dr MAREK FIAŁKOWSKI OFMConv – adiunkt Katedry Teologii Pastoralnej Szczegółowej w Instytucie Teologii Pastoralnej KUL; adres do korespondencji: Klasztor OO. Franciszkanów – Dom Studiów bł. J. Dunsza Szkota, ul. Parysa 40, 20-712 Lublin; tel. 526-75-60; e-mail: mfialkowski@franciszkanie.pl; www.dom.studiow.franciszkanie.pl

¹ A. C a s a r o l i. *Stolica Apostolska i pokój*. OsRomPol 4:1983 nr 11 s. 1.

J a n P a w e ł II. *Zapewnijmy dzieciom przyszłość w pokoju. Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1996 r.* nr 8. W: *Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II*. T 1. Red. J. Jękot, P. Słabek. Kraków 1998 s. 151 nr 8.

1. POJĘCIE POKOJU

Pokój jest podstawowym pragnieniem człowieka, głęboko zakorzenionym w jego naturze. Według Jana Pawła II pokój przynosi człowiekowi pełnię i radość, a jego osiągnięcie stanowi syntezę i ukoronowanie wszystkich ludzkich tęsknot³ Pokój jawi się zatem jako wartość ogólnoludzka, która apeluje do sumień wszystkich ludzi o podejmowanie wysiłków nad jej zabezpieczeniem i utrwaleniem⁴

Rozróżnia się dwa rodzaje pokoju. Pierwszy rodzaj to pokój, który ludzie mogą zbudować własnymi siłami. Opiera się on zwykle na równowadze sił oraz porozumieniach i układach międzyludzkich. Taki pokój, pozostający w gestii człowieka, bywa kruchy i niepewny. Papież Paweł VI zauważa, że czasami słowo „pokój” staje się sloganem i pustym słowem, które może służyć jako kamuflaż dla postaw i działań podyktowanych przez egoizm i agresję. Nierzadko także pokój bywa utożsamiany z pacyfizmem, stając się zachętą do bierności, uchylania się od odpowiedzialności, lenistwa, a nawet tchórzostwa i unikania ryzyka⁵

Drugi rodzaj pokoju jest darem Boga powierzonym człowiekowi. Takiego pokoju, opierającego się na sprawiedliwości i miłości, świat dać nie może (por. J 14, 27). Charakteryzuje się on trwałością i mocą, głęboko wnika w ludzkie serca⁶ Tak ujęty pokój ma swoje źródło w Bogu, ale nierozdzielnie związany jest z człowiekiem i w pewnym stopniu od człowieka zależy. Istotną rolę w jego budowaniu będzie odgrywała wewnętrzna kondycja człowieka. Dla chrześcijanina jest to wezwanie do autentycznego nawrócenia i odnowy serca⁷

Spojrzenie na problematykę pokoju w świetle Ewangelii pozwala przekroczyć wyłącznie prawne ujęcie pokoju. Pokój jest nie tylko brakiem wojny, nie

³ J a n P a w e ł I I. *Osiągniemy pokój wychowując do pokoju. Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1979 r.* W: P a w e ł V I, J a n P a w e ł I I. *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju.* Red. K. Cywińska, T. Konopka, M. Radwan. Rzym–Lublin 1987 s. 105.

⁴ P. G ó r a l c z y k. *Chrześcijanin budowniczym pokoju.* „Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 9:1989 nr 5 s. 114.

⁵ P a w e ł V I. *Trzeba wychowywać świat, aby miłował i budował pokój.* Orędzie Pawła VI w sprawie obchodów Światowego Dnia Pokoju. OsRomPol 22:2001 nr 11-12 s. 49-50.

⁶ T. B o r u t k a. *Nauczanie społeczne papieża Jana Pawła II.* Kraków 1994 s. 191-192.

⁷ M. F i a ł k o w s k i. *Stosunek Kościoła do świata.* W: *Teologia pastoralna.* Red. R. Kamiński. T. 1. *Teologia pastoralna fundamentalna.* Lublin 200 s. 290.

sprowadza się tylko do stanu równowagi przeciwstawnych sobie sił⁸ i nie jest wynikiem zwycięstwa militarnego, lecz dziełem sprawiedliwości i owocem miłości. Pokój należy rozumieć dynamicznie, jako zadanie, które należy ciągle podejmować, gdyż nie jest on rzeczą do osiągnięcia raz na zawsze, lecz sprawą, którą wciąż należy budować⁹

Według papieża Jana XXIII prawdziwy pokój na ziemi winien opierać się na poszanowaniu prawdy, sprawiedliwości, wolności i miłości¹⁰. Pokój ginie na skutek podziałów społecznych, ekonomicznego wyzysku i stosowania przemocy. Nie może zatem utożsamiać się z gnuśnym spokojem i leniwą zgodą na zastaną rzeczywistość, ale jest on stałym wysiłkiem na rzecz prawdy, sprawiedliwości, miłości i miłosierdzia w świecie. Świat, w którym większość ludzi pozbawionych jest godnego życia, nie ma przyszłości. Pozostaje przepełniony przemocą nawet wtedy, kiedy nie ma wojny. Stosunki charakteryzujące się trwałą niesprawiedliwością są obciążone przemocą i pozostają źródłem przemocy¹¹

Fakt, że pokój jest darem Bożym, zobowiązuje człowieka do odpowiedzi. Człowiek nie może czuć się nigdy, w żadnym czasie i sytuacji, zwolniony od odpowiedzialności za szukanie pokoju i wprowadzanie go w życie poprzez osobisty wysiłek. Najlepszą odpowiedzią, jaką może dać człowiek na Boży dar pokoju, jest zaangażowanie na rzecz pokoju. Ujęcie pokoju w aspekcie Bożego daru wskazuje człowiekowi ideał oraz źródło potrzebnych sił, dzięki którym może przewyciężyć przemoc i wkroczyć na drogę pokoju¹²

⁸ *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”* W: Sobór Watykański II. *Konstytucje. Deklaracje. Dekrety. Tekst polski. Nowe tłumaczenie.* Poznań 2002 nr 78.

⁹ B. L a m b e r t. *Popieranie pokoju i rozwijanie wspólnoty narodów.* W: *Nowy obraz Kościoła po Soborze Watykańskim II.* Red. B. Lambert. Warszawa 1968 s. 371.

¹⁰ J a n XXIII. *Pacem in terris. Encyklika o pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności.* Kraków–Warszawa 1969² zwłaszcza cz. 3; zob. Z. N a r e c k i. *Pokój.* W: *Słownik katolickiej nauki społecznej.* Red. W. Piwowarski. Warszawa 1993 s. 131-132.

¹¹ *Sprawiedliwy pokój. List społeczny Episkopatu Niemiec na temat pokoju.* Warszawa 2002 nr 59 s. 45; J. T a r n o w s k i. *Wychowanie do pokoju Bogiem i ludźmi.* Poznań 1984 s. 28.

¹² B. D r o ź d ź. *Wychowawcza funkcja Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym. Studium pastoralne.* Legnica 1997 s. 62-64.

2. RODZICE NAUCZYCIELAMI POKOJU

Dzieje i rozwój społeczeństwa zależą w dużej mierze od funkcjonowania rodziny i od wartości, na których oparte jest wychowanie. Pierwszym zatem miejscem, gdzie powinien kształtować się pokój, jest środowisko rodzinne. Nauczanie Kościoła wskazuje na ścisłą zależność między wychowaniem a pokojem. Pokój jest wprawdzie darem Bożym, ale darem, który został przekazany ludziom do realizacji. Papież Paweł VI uważa, że pokojową przyszłość świata trzeba zaplanować, a istotnym elementem tego programu powinno być wychowanie do pokoju¹³

Rodzina chrześcijańska jest powołana do tego, aby być dla świata znakiem jedności¹⁴ W rodzinie dzieci bardzo szybko poznają życie, obserwują i naśladują postępowanie dorosłych. Rodzice muszą pomóc dzieciom i młodzieży doświadczyć pokoju w codziennym życiu rodziny. Rodzina jawi się więc jako miejsce, w którym jej członkowie uczą się pokoju, i jest to ich prawo, którego nie wolno lekceważyć.

Wychowanie do pokoju w rodzinie dokonuje się przede wszystkim przez p r z y k ł a d r o d z i c ó w. Świadectwo ich wzajemnej miłości, szacunku i życzliwości pozwala wzrastać dzieciom w atmosferze pokoju. Ponadto wspólne rozwijanie bezinteresowności, przebaczenia, umiejętności dzielenia się z innymi, wzajemnej akceptacji sprawia, że dzieci od najmłodszych lat uczestniczą czynnie w budowaniu pokoju, dojrzewając w szacunku dla innych osób, ich odmiennych postaw i opinii. Dzieci doświadczają także pokoju, gdy uczą się trudnej sztuki dialogu i współpracy z innymi oraz pokonują własny egoizm. Dokonuje się to najskuteczniej wówczas, gdy dzieci widzą w swoim otoczeniu ludzi prawdziwie bezinteresownych, którzy znajdują radość w dawaniu i służeniu innym¹⁵

¹³ P a w e ł VI. *Samowychowanie do pokoju poprzez pojednanie. Oświadczenie na Światowy Dzień Pokoju 1970 r.* W: P a w e ł VI, J a n P a w e ł II. *Oświadczenia papieskie na Światowy Dzień Pokoju* s. 42-44; J. P r z y b y ł o w s k i. *Rola Kościoła w wychowaniu do pokoju: uczyć życia w prawdzie i sprawiedliwości, miłości i pokoju. Refleksje pastoralne.* W: *Problematyka pokoju u papieża Jana XXIII i Jana Pawła II. W 25. rocznicę pontyfikatu Jana Pawła II i 40. rocznicę „Pacem in terris”* Sympozjum zorganizowane przez Katedrę Teologii Współczesnej Wydziału Teologicznego UKSW. Warszawa 15.10.2003 r. Red. J. Lewandowski. Zabki 2004 s. 242.

¹⁴ J a n P a w e ł II. *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”* W: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II.* T. 1. Red. S. Małysiak. Kraków [1996] nr 48 [dalej cyt.: FC].

¹⁵ J a n P a w e ł II. *Zapewnijmy dzieciom przyszłość* nr 8; T a r n o w s k i, jw. s. 67, 71-72.

Rodzina powinna pomagać dzieciom rozpoznawać pośród współczesnych zagrożeń, konfliktów i wojen fascynujący urok pokoju, o który zabiegają zarówno pojedyncze osoby oraz rozmaite organizacje i ruchy. Przykład tych osób i środowisk, przekonanych o możliwości pokoju i dążących wytrwale do wprowadzania go w życie jest czynnikiem wspomagającym proces wychowania do pokoju w rodzinie¹⁶

Środowisko rodzinne musi stawać się przestrzenią nie tylko mówienia o pokoju, ale i miejsce, gdzie żyje się w sposób pokojowy. Rodzice nie powinni ignorować żadnych przejawów agresji, zarówno wewnątrz rodziny, jak i w środowisku, w którym żyje rodzina. Wychowanie do pokoju zakłada długofalowy proces socjalizacji, co wiąże się z rezygnacją z przemocy agresji w jakiegokolwiek formie i niezależnie od celu, który chce się osiągnąć. Konieczne jest używanie „języka pokoju”, który preferuje słownictwo związane z pokojem, („sprawiedliwość”, „dialog”, „kompromis”), eliminując równocześnie terminy związane z przemocą i terrorem („walka” „wróg”)¹⁷

Papież Paweł VI przypomina, że wysiłek na rzecz pokoju na świecie powinien uzyskać wsparcie w modlitwie. Modlitwa stwarza możliwość indywidualnej i szczerzej refleksji nad korzeniami nienawiści i przemocy, które mogą tkwić w sercu każdego człowieka¹⁸ Nie może zatem zabraknąć modlitwy o pokój w rodzinie. Rodzina jako „Kościół domowy” powinna, w ramach wypełniania funkcji kapłańskiej, pielęgnować modlitwę, która jest otwarciem na Boga, wyrazem bliskości i przyjaźni z Nim. Będąc dialogiem z Ojcem przez Chrystusa w Duchu Świętym, modlitwa daje możliwość nie tylko mówienia do Boga, ale i wsłuchiwanie się w Jego wolę i trwanie w obecności Bożej. Każda rodzina musi wypracować swój styl modlitwy, ale szczególną wartość ma wspólna modlitwa małżonków i dzieci. Treścią rodzinnej modlitwy powinno być codzienne życie rodziny, jej radości i krzyże, sukcesy i kłopoty¹⁹ Biorąc pod uwagę wychowanie do pokoju w rodzinie, konieczne wydaje się uwzględnienie w treści modlitw spraw związanych z pokojem, zwłaszcza prośbę o pokój w łonie samej rodziny, jak i na całym świecie. Ponadto modlitwa w rodzinie powinna obejmować tych

¹⁶ J a n P a w e ł I I. *Osiągniemy pokój* s. 107-108.

¹⁷ W M a j k o w s k i. *Pokój najwyższym dobrem ludzkości*. „Chrześcijanin w świecie” 23:1993 nr 2 s. 126.

¹⁸ P a w e ł V I. *Trzeba wychowywać* s. 51.

¹⁹ M. F i a ł k o w s k i. *Rodzina Kościołem domowym*. W: *Teologia pastoralna* t. 1 s. 175.

wszystkich, których dotyczą wojny, rozmaite konflikty, terroryzm i jakiegolwiek formy przemocy.

3. DZIECI NAUCZYCIELAMI POKOJU

Papież Jan Paweł II w *Liście do rodzin* (1994 r.) przypomina, że wychowanie jest procesem wzajemnym. Rodzice, a także inni wychowawcy są w pewien sposób wychowywani przez swoje dzieci i wychowanków²⁰. Każdy człowiek powinien zmieniać się i rozwijać przez całe swoje życie, dlatego proces wychowawczy jest obustronny. Dziecko wpływa również w pewien sposób na rodziców. Nie można zatem odnieść wychowania jedynie do dzieci i młodzieży. Jest on potrzebny każdej istocie ludzkiej dążącej do rozwoju, stopniowo przechodząc w samowychowanie²¹.

Jeśli dzieci otrzymają odpowiednią pomoc i zazną w rodzinie prawdziwej miłości i pokoju, mogą same stawać się twórcami pokoju, budowniczymi autentycznego braterstwa i solidarności w rodzinie i w swoim środowisku. „Ich entuzjazm i szczere zaangażowanie pozwala im być ‘świadcami’ i ‘nauczycielami’ nadziei i pokoju, z pożytkiem dla dorosłych”²².

Budowanie prawdziwego pokoju na ziemi rozpoczyna się w sercu człowieka. Chrześcijanin winien kształtować swoje serce na wzór Jezusa Chrystusa, który był „cichy i pokorny sercem” (zob. Mat 11, 29). Chodzi zatem o dziecięcą prostotę serca, która otwiera na dar prawdziwego pokoju. Paradoksalne wezwanie Chrystusa, aby „stawać się jak dzieci” (zob. Mt 18, 3) przypomina o tajemnicy Wcielenia Syna Bożego, który przyszedł na świat nie w mocy i chwale, ale w uniżeniu, jako dziecko potrzebujące pomocy i doświadczające ubóstwa. Jezus Chrystus utożsamiał się z dziećmi, często stawiał je za wzór, przestrzegał przed niebezpieczeństwem zgorszenia dzieci i czynienia im krzywdy²³.

²⁰ J a n P a w e ł I I. *List do rodzin „Gratissimam sane”* [dalej cyt.: LdR]. W: *Wybór listów Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. 1. Red. P. Słabek, J. Jękot. Kraków 1997 nr 16.

²¹ T a r n o w s k i, jw. s. 25.

²² J a n P a w e ł I I. *Zapewnijmy dzieciom przyszłość* nr 7 s. 151.

²³ Zob. J a n P a w e ł I I. *List do dzieci „Tra pocchi giorni”* W: *Wybór listów Ojca Świętego Jana Pawła II* s. 340-341.

Dorośli powinni uczyć się dróg Bożych od dzieci, starając się naśladować ich umiejętność zaufania i zawierzenia, prostotę i otwartość. Powierzając się Bogu Ojcu w ewangelicznej cichości, budować prawdziwą nadzieję, zdolną przewycięzać lęki i zło w sobie samym oraz w swoim otoczeniu, a tym samym budować na ziemi królestwo przebaczenia i prawdziwego pokoju²⁴

4. FORMACJA DO POKOJU W INSTYTUCJACH WSPOMAGAJĄCYCH RODZINĘ

Sobór Watykański II uczy, że rodzice są zobowiązani do wychowania swego potomstwa i muszą być uznani za pierwszych i głównych wychowawców, ponieważ dali życie swoim dzieciom²⁵. Nie znaczy to jednak, że nie potrzebują oni w tym względzie pomocy. W szczególny sposób w pełnieniu przez rodzinę funkcji wychowawczej wspomaga ją państwo wraz z wyspecjalizowanymi instytucjami wychowawczymi, na których czele należy wymienić szkołę. Także Kościołowi zlecony jest obowiązek wspomagania rodziny w dziedzinie wychowawczej. Udział państwa i Kościoła w wychowaniu dzieci musi odbywać się zgodnie z zasadą pomocniczości. Nie może to być wyręczenie i zastępowanie rodziny w pełnieniu funkcji wychowawczej, lecz pomoc i posługa w tym ważnym, ale i trudnym procesie²⁶. Dotyczy to także wychowania do pokoju.

Wychowanie do pokoju zmierza do budowania infrastruktury pokoju w świadomości jednostek i społeczeństw. Przez wychowanie pokonuje się stereotypy i archaiczne struktury myślenia oraz wzory zachowań, gdyż skuteczność takich środków jak dialog, kompromis, poszanowanie praw człowieka zależy właśnie od zbudowania w psychice ludzkiej infrastruktury pokoju, polegającej na świadomości, że pokój jest potrzebny i możliwy oraz że jest dziełem odpowiedzialności każdego człowieka²⁷. Wychowanie do pokoju nie wyklucza nikogo i jest obowiązkiem wszystkich. W szczególny jednak sposób

²⁴ J a n P a w e ł II. *Zapewnijmy dzieciom przyszłość* nr 10-11 (s. 152-153).

²⁵ *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”* [dalej cyt.: DWCH]. W: Sobór Watykański II. *Konstytucje. Deklaracje. Dekrety. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*. Poznań 2002 nr 3.

²⁶ DWCH 3; LdR 16; FC 40, 45, 46.

²⁷ D r o ź d ź, jw. s. 65.

dotyczy tych, którzy są odpowiedzialni za sferę społeczno-polityczną, wychowawców, osób i odpowiedzialnych za środki społecznego komunikowania²⁸

Oprócz rodziny obowiązek wychowania do pokoju spoczywa na szkole. S z k o ł a w swojej posłudze na rzecz wychowania młodego pokolenia spełnia dwa główne zadania: nauczania i wychowania. Pierwsze zadanie dotyczy wyposażenia dzieci i młodzieży w specyficzny system pojęć i wiedzy potrzebny w codziennym życiu; na drugie zadanie składa się kształtowanie przekonań, norm moralnych oraz zasad życia społecznego. Oba wspomniane zadania są ze sobą powiązane, a kierunek wychowania szkoły musi być uzgodniony z rodzicami, którzy ponoszą odpowiedzialność za wychowanie swoich dzieci.

Chodzi tutaj o wysiłek, aby dzieci i młodzież doświadczyli pokoju w codziennych czynnościach, które są ich udziałem: w stosunkach koleżeńskich, w relacjach z nauczycielami, we współzawodnictwie sportowym, w pracy zespołowej i w zabawie. Ważne jest zatem przygotowanie konkretnych programów wychowawczych, zmierzających do wykorzystania wszystkich indywidualnych zdolności dzieci i młodzieży w celu uczynienia z nich prawdziwych budowniczych pokoju²⁹

Formacja dzieci i młodzieży w szkołach i innych strukturach oświatowych ma dopomagać im w stopniowym poznawaniu natury i wymogów pokoju w kontekście ich kultury. Konieczne zatem jest, aby uczyły się historii pokoju, a nie tylko dziejów zwycięskich lub przegranych wojen, otrzymując w ten sposób wzorzec pokoju, a nie przemocy³⁰

Obowiązek wspierania rodziny w wychowaniu na rzecz pokoju spoczywa na katolickich szkołach i ośrodkach wychowawczych. Rozmiar przemocy, z którym dzieci spotykają się w swoim środowisku rodzinnym, w szkole i w całym świecie, powinien być bodźcem do przemyślenia sposobów prowadzenia lekcji, przeciwdziałaniu uprzedzeniom wynikającym z braku wiedzy dotyczącej innych narodów, religii i kultur. Młody człowieka dorasta dzisiaj w środowisku świata medialnego, który na wskroś przeniknięty jest przemocą. Emitowanie nie kończących się aktów agresji, gwałtów, morderstw i aktów terroru nie należy do rzadkości w programach telewizyjnych, filmach, grach komputerowych, komiksach itp. Stawia to przed rodziną, szkołą i innymi

²⁸ J. K o n d z i e l a. *Pokój w nauce Kościoła. Pius XII – Jan Paweł II*. Lublin 1992 s. 94.

²⁹ J a n P a w e ł II. *Osiągniemy pokój* s. 109.

³⁰ J a n P a w e ł II. *Zapewnijmy dzieciom* nr 9.

ośrodkami wychowawczymi wyzwanie do wypracowanie alternatywnych ofert w stosunku do propozycji lansowanych przez środki społecznego komunikowania oraz uczenia krytycznego korzystania ze wspomnianych mediów. Konieczne jest demaskowanie ukrytych ideologii oraz mechanizmów nastawionych wyłącznie na zysk, które odpowiadają za szerzenie przemocy w mediach³¹

Troska o pokój jest w sposób szczególny powierzona Kościołowi, albowiem do jego misji należy głoszenie orędzia pokoju i sprawiedliwości. Przesłanie Jezusa Chrystusa, opierające się na miłości, można określić jako ewangelię pokoju. Kościół, jako depozytariusz nauki Chrystusa, otrzymał także mandat zaangażowania się w sprawę pokoju. Kościół pragnie być w świecie zaczynem pokoju, ofiarowanym przez Boga całej ludzkości. Domaga się to usuwania podziałów najpierw w łonie samego Kościoła i dążenia do jedności z Jezusem Chrystusem oraz braćmi. Zdając sobie sprawę, że z powodu grzechu członkowie Kościoła dalecy są od ideału ewangelicznego, Kościół nie przestaje czynić wszystkiego, co w jego mocy, na rzecz pokoju. Równocześnie Kościół jest świadom, że na ziemi pokój ludzki będzie zawsze dziełem niedoskonałym, dopiero Bóg – dawca prawdziwego pokoju – spełni u końca dziejów nadzieje ludzkiego serca. Perspektywa wiary nie alienuje jednak człowieka z realnych działań na rzecz pokoju, lecz wzbogaca je o nową perspektywę, ukazując pełniej i głębiej problematykę pokoju³²

Kościół, mając do spełnienia swoją religijną misję, angażuje się w sprawę pokoju przede wszystkim jako nauczyciel, wychowawca i przewodnik, prowadząc ludzkość poprzez dzieje do pełni Królestwa Bożego. Nauka Kościoła wskazuje na ścisłą zależność między wychowaniem a pokojem. Popieranie pokoju wyraża się przez wychowywanie do pokoju. Pedagogia Kościoła zmierza do urzeczywistnienia prawdziwego systemu wartości w życiu każdego człowieka – systemu, którego pokój jest istotną i integralną częścią³³

Wychowawcza rola Kościoła jest jednak skuteczna tylko wtedy, gdy Kościół nie traci swej tożsamości i pozostaje wierny swojej misji. Nie może więc być mowy o odrywaniu problematyki pokoju od zbawienia. Droga do prawdziwego pokoju jest drogą przejścia od grzechu do prawdziwej wolności w Chrystusie, czyli jest procesem nawrócenia i tego nawrócenia się domaga.

³¹ *Sprawiedliwy pokój* nr 199, 201 (s. 128-129).

³² Kondziela, jw. s. 45-48.

³³ Jan Paweł II. *Osiągniemy pokój* s. 107-111.

Ponieważ pokój rodzi się w sercach ludzkich, od przemiany sumienia powinien rozpoczynać się trud budowania pokoju³⁴

Pokój, będąc darem Bożym, domaga się modlitwy, dialogu człowieka z Bogiem. Kościół zachęca ludzi wierzących, aby nie tylko modlili się codziennie o pokój (indywidualnie, w rodzinach, w rozmaitych grupach i wspólnotach, a także podczas liturgii), ale także uczyli innych takiej modlitwy. Także w taki sposób chrześcijanie budują autentyczny pokój.

Główne kierunki działania Kościoła na rzecz pokoju to nauczanie i pobudzanie opinii publicznej, zwłaszcza katolickiej, do refleksji oraz właściwego korzystania z praw obywatelskich i podejmowania zadań w zakresie utrzymania pokoju. Sprawie tej służą liczne inicjatywy podejmowane przez ostatnich papieży: orędzia radiowe, przemówienia, homilie, listy, encykliki (zwłaszcza Jana XXIII *Pacem in terris* z 1963 r.), wystąpienia papieży w ONZ (Paweł VI – 04.10.1965 r.; Jan Paweł II – 02.10.1979 r.), listy do przywódców narodów i państw, upominanie się o prawa narodów deptane przez przemoc i wojny. Warto wspomnieć inicjatywę Pawła VI, który ustanowił Światowy Dzień Pokoju, oraz zorganizowany przez Jana Pawła II Światowy Dzień Modlitw o Pokój w Asyżu (1986 r.), który zgromadził przedstawiciele trzynastu religii świata³⁵ Stolica Apostolska, ciesząc się w świecie uznaniem i autorytetem moralnym, podejmuje także działalność bezpośrednią, skierowaną do poszczególnych państw i organizacji, zwłaszcza w sytuacji kryzysów czy konfliktów³⁶ Nierzadko łączy swe wysiłki z ludźmi dobrej woli, pragnącymi we wszystkich dziedzinach życia ludzkiego, zarówno na płaszczyźnie indywidualnej jak i międzynarodowej, wprowadzać i kierować się pokojem.

*

Budowanie prawdziwego pokoju musi rozpoczynać się w sercu człowieka od jak najwcześniejszych lat. W tym procesie nikt nie zastąpi rodziny, podstawowego i najważniejszego środowiska, w którym wychowywany jest człowiek. Wysiłek na rzecz wychowania do pokoju muszą podjąć przede wszystkim rodzice, ale także dzieci, na miarę swoich możliwości, powinny być zaangażowane w ten proces. Rodzina, będąc „pierwszą szkołą pokoju”, musi znaleźć zrozumienie i wsparcie we wszystkich wyspecjalizowanych instytu-

³⁴ D r o ź d ż, jw. s. 65-66.

³⁵ Dokumentacja spotkania w Asyżu znajduje się w OsRomPol 7:1986 nr 10.

³⁶ C a s a r o l i, jw. s. 1.

cjach zajmujących się wychowaniem. Dopiero ten wspólny wysiłek pozwoli umocnić prawdziwy pokój, który będąc darem Boga powinien być równocześnie odważnym i solidarnym dziełem wszystkich ludzi.

LITERATURA

- C a s a r o l i A.: Stolica Apostolska i pokój. *OsRomPol* 4:1983 nr 11 s. 1, 4-5.
- D r o ż d ż B.: Wychowawcza funkcja Kościoła w społeczeństwie pluralistycznym. Studium pastoralne. Legnica: ATLA 2 1997.
- F i a ł k o w s k i M.: Stosunek Kościoła do świata. W: *Teologia pastoralna*. Red. R. Kamiński. T. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*. Lublin: ATLA 2 2000 s. 249-292.
- G ó r a l c z y k P.: Chrześcijanin budowniczym pokoju. „*Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny*” 9:1989 nr 5 s. 114-126.
- J a n P a w e ł II: Osiągniemy pokój wychowując do pokoju. Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1979 r. W: Paweł VI, Jan Paweł II. Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju. Red. K. Cywińska, T. Konopka, M. Radwan. Rzym-Lublin: RW KUL 1987 s. 104-114.
- Zapewnijmy dzieciom przyszłość w pokoju. Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1996 r. W: Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II. T. 1. Red. J. Jękot, P. Słabek. Kraków: Wyd. św. Stanisława B.M.; Wyd. M 1998 s. 146-153.
- J a n XXIII: *Pacem in terris*. Encyklika o pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności. Kraków-Warszawa: Znak – ODISS 1969²
- K o n d z i e l a J.: Pokój w nauce Kościoła. Pius XII – Jan Paweł II. Lublin: RW KUL 1992.
- L a m b e r t B.: Popieranie pokoju i rozwijanie wspólnoty narodów. W: *Nowy obraz Kościoła po Soborze Watykańskim II*. Red. B. Lambert. Warszawa 1968 s. 369-376.
- M a j k o w s k i W.: Pokój najwyższym dobrem ludzkości. „*Chrześcijanin w świecie*” 23:1993 nr 2 s. 116-127.
- N a r e c k i Z.: Pokój. W: *Słownik katolickiej nauki społecznej*. Red. W. Piwowarski. Warszawa 1993 s. 131-132.
- P a w e ł VI: Samowychowanie do pokoju poprzez pojednanie. Orędzie na Światowy Dzień Pokoju 1970 r. W: Paweł VI, Jan Paweł II. Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju. Red. K. Cywińska, T. Konopka, M. Radwan. Rzym-Lublin: RW KUL 1987 s. 41-46.
- Trzeba wychowywać świat, aby miłował i budował pokój. Orędzie Pawła VI w sprawie obchodów Światowego Dnia Pokoju. *OsRomPol* 22:2001 nr 11-12 s. 49-52.
- P r z y b y ł o w s k i J.: Rola Kościoła w wychowaniu do pokoju: uczyć życia w prawdzie i sprawiedliwości, miłości i pokoju. *Refleksje pastoralne*. W: *Proble-*

matyka pokoju u papieży Jana XXIII i Jana Pawła II. W 25. rocznicę pontyfikatu Jana Pawła II i 40. rocznicę *Pacem in terris*. Sympozjum zorganizowane przez Katedrę Teologii Współczesnej Wydziału Teologicznego UKSW Warszawa 15.10.2003 r. Red. J. Lewandowski. Ząbki: Apostolicum 2004 s. 212- 244.

Sprawiedliwy pokój. List społeczny Episkopatu Niemiec na temat pokoju. Warszawa: Jedność 2002.

T a r n o w s k i J.: Wychowanie do pokoju z Bogiem i ludźmi. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1984.

FAMILY AS THE FIRST SCHOOL OF PEACE

S u m m a r y

Despite all the efforts done by various organizations, politicians and people responsible for the well-being of nations, the contemporary situation in the world is marked by armed conflicts, by violence and terrorism. This inclines one to reflect on the issue of peace. Family cannot be excluded from the effort directed at the process of building it. The article tackles the problem of education in the family, the family that is called by John Paul II *the first school of peace*. The starting point of the article is analysis of the term "peace" on the basis of the teaching by the contemporary Church. Next, the role of the parents in educating for peace is shown, as well as the possibilities of involving the very children in the process. Finally, the formation for peace in the institutions supporting the family, mainly in the school and the Church, is presented.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: pokój, rodzina, rodzice, dzieci, wychowanie.

Key words: peace, family, parents, children, education.